

लुङ्ग्री गाउँपालिकाको फोहरमैला व्यवस्थापन नीति, २०८०

१. पृष्ठभूमि

नेपालको संविधानको धारा ३० ले प्रत्येक नागरिकलाई स्वच्छ र स्वस्थ वातावरणमा बाँच्न र वातावरणीय प्रदूषण वा हासबाट हुने क्षति बापत पीडितलाई प्रदूषकबाट कानूनबमोजिम क्षतिपूर्ति पाउने हक सुनिश्चित गरेको छ। साथै, धारा ३५ ले प्रत्येक नागरिकलाई स्वच्छ खानेपानी तथा सरसफाइमा पहुँचको हक सुनिश्चित गरेको छ। संविधानले जनसाधारणमा वातावरणीय स्वच्छतासम्बन्धी सचेतना बढाई वातावरणमा परेको नकारात्मक प्रभावको न्यूनीकरण गर्दै पर्यावरणीय दिगो विकासका सिद्धान्त अबलम्बन गर्ने नीतिसमेत अङ्गीकार गरेको छ। यसका साथै नेपालको संविधानले स्थानीय तहको अधिकारको सूचीमा आधारभूत स्वास्थ्य तथा सरसफाइ तथा संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको अधिकारको साझा सूची अन्तर्गत वातावरण र पर्यावरणसम्बन्धी विषय समावेश गरेको छ।

त्यसैगरी, पन्ध्रौँ योजनाले सबै नागरिकलाई आधारभूतस्तरको सरसफाइ सेवामा पहुँच तथा मानव मलमूत्र र फोहर पानीको उचित व्यवस्थापन गरी वातावरणीय स्वच्छता कायम गराउने उद्देश्य राखेको छ।

जनसङ्ख्या तथा शहरीकरणमा भएको वृद्धि, बढ्दो औद्योगिकीकरण, उपभोग प्रवृत्तिमा आएको परिवर्तनसँगै फोहरमैलाको प्रकृति र परिमाणमा बढोत्तरी हुँदै गएको छ। फोहरमैलाको सङ्कलन, ढुवानी तथा विसर्जनमा आधुनिक प्रविधिको अनुसरण र वैज्ञानिक व्यवस्थापन हुन नसक्दा स्रोतको रूपमा पुनः उपयोग हुनसक्ने बस्तु ठूलो बोझको विषय बन्न गएको छ। फोहरमैला व्यवस्थापन विशेष गरी शहरी क्षेत्र र ग्रामीण बजार केन्द्रहरूमा चुनौतीपूर्ण बन्न पुगेको छ।

प्रस्तुत सन्दर्भमा सरसफाइ र वातावरण संरक्षणसम्बन्धी संबैधानिक व्यवस्था एवं अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिबद्धताको कार्यान्वयनका लागि राष्ट्रिय मापदण्ड, तहगत सरकारको जिम्मेवारी र अन्तरसम्बन्ध एवं निजी, सामुदायिक र गैरसरकारी संघ/संस्थाको भूमिकालाई मार्गदर्शनको लागि नीतिगत प्रबन्ध गर्न आवश्यक रहेको छ।

२. विगतका प्रयासहरू

फोहरमैला व्यवस्थापनका लागि नेपाल सरकारले विगतदेखि नै आवश्यक कानूनी तथा संस्थागत व्यवस्थाहरू गर्दै आएको छ। यस सन्दर्भमा फोहरमैला प्रबन्ध तथा स्रोत परिचालन ऐन २०४४ वातावरण संरक्षण ऐन, २०५३, वातावरण संरक्षण नियमावली, २०५४: स्थानीय स्वायत्त शासन

ऐन, २०५५, स्थानीय स्वायत्त शासन नियमावली, २०५६: फोहरमैला व्यवस्थापन ऐन, २०६८: फोहरमैला व्यवस्थापन नियमावली, २०७० लगायतका प्रमुख कानूनी व्यवस्था गरिएको थियो। त्यसैगरी फोहरमैला व्यवस्थापन सम्बन्धमा प्राविधिक तथा व्यवस्थापकीय सहयोगका लागि फोहरमैला व्यवस्थापन प्राविधिक सहयोग केन्द्रको स्थापना एवं वातावरणीय स्वच्छता र सरसफाइलाई स्थानीय तहको नेतृत्वमा घरपरिवार तहदेखि नै जिम्मेवार बनाई अभियानका रूपमा सञ्चालन गर्न वातावरणमैत्री स्थानीय शासनको प्रारूप, २०७० कार्यन्वयनमा ल्याइएको थियो।

जनस्वास्थ्य तथा वातावरणमा प्रत्यक्ष र परोक्ष रूपमा प्रभाव पार्ने खानेपानी तथा ढल निकास, फोहरपानी प्रशोधन, फोहरमैला व्यवस्थापन, प्रदूषण न्यूनीकरण, वातावरण संरक्षण तथा जलवायु परिवर्तन अनुकूलन जस्ता विषयहरू आवधिक योजनामासमेत समावेश हुनुका साथै यससम्बन्धी राष्ट्रिय नीति कानून तथा कार्यक्रमको कार्यान्वयनसमेत हुँदै आएको छ।

उपरोक्त नीतिगत तथा कानूनी व्यवस्थाको प्रमुख उद्देश्य फोहरमैलाबाट जनस्वास्थ्य तथा वातावरणमा पर्ने नकारात्मक असरलाई घटाई सफा तथा स्वच्छ वातावरण कायम गर्नु रहेको थियो भने फोहरमैला सङ्कलन प्रशोधन र व्यवस्थापनका लागि आवश्यक पूर्वाधारहरूको निर्माण र सञ्चालनको जिम्मेवारी स्थानीय निकायलाई प्रदान गरिएको थियो।

३. वर्तमान स्थिति

नेपालको संविधानले आधारभूत स्वास्थ्य र सरसफाइको अधिकार स्थानीय तहलाई प्रदान गरेको छ। संविधान प्रदत्त अधिकार कार्यान्वयनको लागि स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा ११ को उपदफा ज. (१५) ले स्थानीयस्तरको सरसफाइ तथा फोहरमैला व्यवस्थापन गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको काम, कर्तव्य र अधिकार भित्र पर्ने स्पष्ट व्यवस्था गरेको छ। त्यसैगरी राष्ट्रिय वातावरण नीति, २०७६ तथा वातावरण संरक्षण ऐन २०७६ र सोसम्बन्धी नियमावली, २०७७ ले समेत फोहरमैलाको प्रकृतिअनुसार वर्गीकरण गरी उचित व्यवस्थापन गर्नुपर्ने व्यवस्था गरेको छ। यसका साथै प्लाष्टिक झोला प्रतिबन्धसम्बन्धी कार्ययोजना, २०७८ र वातावरणमैत्री स्थानीय शासनको प्रारूप, २०७८ समेत स्वीकृत भई कार्यान्वयनमा रहेको छ। फोहोर मैला व्यवस्थापनको लागि यस पालिकामा स्पष्ट नीति निर्धारण गरी सो अन्तर्गतका स्थानीय ऐन, नियमावली, निर्देशिका, कार्यविधि एवं मापदण्ड बनाइ कार्यान्वयन गर्न एवं फोहोर विसर्जन केन्द्रको पहिचान र निर्माण मार्फत एकीकृत फोहोर मैला व्यवस्थापन गर्न जरूरी देखिन्छ।

यस लुङ्ग्री गाउँपालिकाका ४९.६% गाउँवासीहरूले फोहोर मैला खेतबारीमा फाल्ने गरेको, २१.३% ले खोलामा मिसाउने र २६.२% ले खुला स्थान र सडक छेउछाउ फोहोर फाल्ने

गरेको छन् । ९१.६% घरबाट दैनिक पाँच के.जी. भन्दा कम मात्रामा ठोस फोहोर निस्कने गरेकोले यस पालिकामा दैनिक जम्मा हुने फोहोरको मात्रा अधिकतम बिस हजार के.जी. सम्म हुन आउदा फोहोर व्यवस्थापनको काम अझै चुनौतीका रूपमा खडा नभैसकेको कुरा सिद्ध हुन्छ । (लुङ्ग्री गाउँपालिकाको पार्श्वचित्र, २०७४)

४. समस्या तथा चुनौती

नेपालमा शहरीकरण र जीवनपद्धतिमा आएको परिवर्तनसँगै ग्रामीण बजार क्षेत्रहरूमा फोहरमैला व्यवस्थापनको चुनौती बढ्दै गएको छ। ग्रामीण जनसङ्ख्यामा भएको वृद्धिसँगै शहरी खानेपानी र सरसफाइ सुविधाको चापमा अत्याधिक वृद्धि भएको छ। आधुनिक जीवनशैलीको अवलम्बन, औद्योगिक तथा व्यावसायिक गतिविधिमा भएको वृद्धिजस्ता कारणले घरायसी संस्थागत तथा व्यावसायिक क्षेत्रबाट निष्काशन हुने फोहरमैलामा समेत वृद्धि भइरहेको छ। त्यसबाहेक जनचेतना र सरोकारवालाको सहभागिताको कमी कमजोर पूर्वाधार प्रविधिको न्यून उपयोग कमजोर समन्वय र न्यून संस्थागत क्षमताजस्ता कारणले फोहरमैला व्यवस्थापन चुनौतीपूर्ण बन्दै गएको छ।

फोहरमैलासम्बन्धी तथ्याङ्क व्यवस्थापन सङ्घीय संरचनामा आधारित फोहरमैला व्यवस्थापनसम्बन्धी नीति, कानून र मापदण्ड तर्जुमा गर्ने, अन्तर तह समन्वय सार्वजनिक निजी साझेदारीको प्रवर्द्धन र अनुसन्धान तथा विकास फोहरमैला व्यवस्थापन क्षेत्रका थप समस्या तथा चुनौतीहरू हुन्।

५. नीतिको आवश्यकता

जनसङ्ख्याको निरन्तर बढोत्तरी, तीव्र ग्रामीण बजारीकरण, तीन तहको सरकारसहितको शासकीय प्रणालीजस्ता पक्षले फोहरमैला व्यवस्थापन एक जटिल र अन्तरसम्बन्धित विषयको रूपमा रहेको छ। फोहरमैला व्यवस्थापनमा सबै तहका सरकारको समन्वयात्मक प्रयासबाट मात्र राज्यको दीर्घकालीन सोच, दिगो विकास लक्ष्यको प्राप्ति साथै नेपाल सरकारले अन्तर्राष्ट्रिय मञ्चमा गरेको प्रतिबद्धताको कार्यान्वयन गरी अपेक्षित लक्ष्य हासिल गर्न सम्भव हुन्छ। यसका अतिरिक्त फोहरमैला व्यवस्थापनको क्षेत्रमा अन्तर तह सहलगानी र साझेदारी पूर्वाधार तथा संरचना निर्माण, नागरिक सहभागिता सार्वजनिक निजी साझेदारी विकास सहायता परिचालन प्रविधि विकास र हस्तान्तरण तथा ज्ञान, सीप र अनुभव आदान प्रदानलाई सहज प्रभावकारी र व्यवस्थित बनाउन स्थानीय नीतिको आवश्यकता देखिएको छ।

६. सोच

"फोहरमैलाको उचित व्यवस्थापन मार्फत स्वच्छ, स्वस्थ र समुन्नत समाजको स्थापना"

७. लक्ष्य

फोहरमैलाको दिगो व्यवस्थापनद्वारा नागरिकको स्वच्छ र स्वस्थ बातावरणमा बाँच्न पाउने हकको सुनिश्चितता गर्ने।

८. उद्देश्य

- ८.१ घरेलु औद्योगिक र सेवा क्षेत्रबाट उत्पादन हुने फोहरमैलाको व्यवस्थापन सम्बन्धी कानून तथा मापदण्डलाई मार्गदर्शन गर्नु
- ८.२ फोहरमैलाबाट हुने वातावरणीय प्रदूषण र जनस्वास्थ्यमा पर्ने नकारात्मक असर न्यूनीकरण गर्नु,
- ८.३ फोहरमैला व्यवस्थापनमा पालिकाको भूमिका स्पष्ट बोध गर्नु,
- ८.४ फोहरमैला व्यवस्थापनमा नवीनतम प्रविधिको उपयोग र लगानी प्रवर्द्धनलाई प्रोत्साहन गर्दै फोहरलाई स्रोतको रूपमा परिचालन गरी अर्थतन्त्रमा योगदान गर्नु।

९. रणनीति

- ९.१ फोहरमैलाको प्रकृतिअनुसार वर्गीकरण गरी व्यवस्थापनका लागि कानूनी आधार तयार गर्ने,
- ९.२ फोहरमैलाको प्रकृतिअनुसारको वर्गीकरण गरी अलग अलग मापदण्ड तर्जुमा र कार्यान्वयन गर्ने,
- ९.३ फोहरमैलालाई स्रोतमै न्यूनीकरण गरी विसर्जन स्थलको उपयोगलाई दिगो बनाउने,
- ९.४ फोहरमैला व्यवस्थापनमा नागरिक दायित्व अभिवृद्धि गर्ने,
- ९.५ फोहरमैला व्यवस्थापनमा स्थानीय तहको जिम्मेवारी तथा भूमिका स्पष्ट गर्ने,
- ९.६ फोहरमैला व्यवस्थापनमा सहलगानी साझेदारी सहकार्य र सहभागिता अभिवृद्धि गर्ने,
- ९.७ फोहरमैला व्यवस्थापन सम्बन्धी अध्ययन अनुसन्धान र सुदृढ तथ्याङ्कीय आधार तयार गर्ने,
- ९.८ फोहरमैला व्यवस्थापनमा संलग्न निकाय तथा सरोकारवालाको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने,

१०. कार्यनीति

यस नीतिको लक्ष्य र उद्देश्य हासिल गर्न तथा रणनीति कार्यान्वयन गर्न देहायअनुसार कार्यनीतिको अवलम्बन गरिनेछः

रणनीति ९.१ फोहरमैलाको प्रकृतिअनुसार वर्गीकरण गरी व्यवस्थापनका लागि कानूनी आधार तयार गर्ने,

- ९.१.१. फोहरमैला व्यवस्थापन सम्बन्धी एकीकृत कानून निर्माण गरी हानिकारक, रासायनिक औद्योगिक, स्वास्थ्य संस्थाजन्य र घरायसी फोहरमैलाको नियमन र व्यवस्थापनलाई प्रभावकारी बनाइनेछ ।
- ९.१.२. घरेलु फोहरमैला व्यवस्थापनका लागि स्थानीय तहलाई हानिकारक, रासायनिक, औद्योगिक र स्वास्थ्य संस्थाजन्य फोहरमैलाको व्यवस्थापनका लागि सम्बन्धित उत्पादक व्यक्ति वा निकायलाई जिम्मेवार बनाइनेछ ।
- ९.१.३. फोहरमैला व्यवस्थापन सम्बन्धी कानून निर्माणका लागि स्थानीय तहलाई आवश्यक सहयोग र सहजीकरण भएको हुनेछ ।
- ९.१.४. फोहरमैला व्यवस्थापन सम्बन्धी कानून तर्जुमा गर्दा फोहरमैला वर्गीकरण, न्यूनीकरण पुनः प्रयोग तथा प्रशोधनलाई प्रोत्साहन गरिनेछ ।
- ९.१.५. भूकम्प, बाढी, पहिरो, आगलागीजस्ता प्रकोपबाट सिर्जना हुने विपद्जन्य तथा निर्माणजन्य फोहरको व्यवस्थापनका लागि आवश्यक व्यवस्था मिलाइनेछ ।

रणनीति ९.२: फोहरमैलाको प्रकृतिअनुसार वर्गीकरण गरी अलग अलग मापदण्ड तर्जुमाका साथै कार्यान्वयन गर्ने

- ९.२.१. हानिकारक, रासायनिक, औद्योगिक, स्वास्थ्य संस्थाजन्य र घरेलु फोहरमैला व्यवस्थापनको लागि अलग अलग मापदण्ड तर्जुमा गरी नियामक निकायको व्यवस्था गरिनेछ ।
- ९.२.२. स्थानीय तहमा फोहरमैला व्यवस्थापन सम्बन्धी उपयुक्त संस्थागत संरचनाको व्यवस्था गरी मापदण्डको परिपालना र समन्वयलाई प्रभावकारी बनाइनेछ ।
- ९.२.३. फोहरमैला व्यवस्थापनसम्बन्धी मापदण्डको कार्यान्वयनका लागि स्थानीय तह अन्तरगतका स्वास्थ्य संस्था, शैक्षिक संस्था एवं टोल विकास संस्थाहरूलाई आवश्यक सहयोग र सहजीकरण गरिनेछ ।
- ९.२.४. फोहरमैला विसर्जन स्थलको मापदण्ड निर्धारण गरी नदी प्रणाली ताल, सिमसार क्षेत्र, बन्यजन्तुको वासस्थल, धार्मिकस्थल सम्पदा क्षेत्र, संरक्षित क्षेत्र, सडक अधिकार क्षेत्र

लगायत अन्य सार्वजनिक स्थानमा फोहरमैला विसर्जन गर्न पूर्णरूपले प्रतिबन्धित गरिनेछ।

रणनीति ९.३. फोहरमैलालाई स्रोतमै न्यूनीकरण गरी विसर्जन स्थलको उपयोगलाई दिगो बनाउने।

- ९.३.१. घरेलु फोहरमैलाको स्रोतमा वर्गीकरण गरी पुनःप्रयोग प्रशोधन र कम्पोष्टिङ गर्ने कार्यलाई प्रोत्साहन गरिनेछ ।
- ९.३.२. हानिकारक, रासायनिक, औद्योगिक र स्वास्थ्य संस्थाजन्य फोहरमैलालाई प्रशोधन गरी बाँकी रहेको फोहरमैलालाई सरोकारवालाहरुको सँगको समन्वयमा सुरक्षित रूपले विसर्जन गर्ने व्यवस्था मिलाइनेछ।
- ९.३.३. फोहरमैला विसर्जन स्थलको दिगो उपयोगका लागि सिमावर्ती स्थानीय तहहरु सँग साझेदारी र सहकार्यलाई प्राथमिकता दिइनेछ।
- ९.३.४. नदी, ताल र सिमसार क्षेत्रको स्वच्छता कायम राख्न प्रदूषित पानी, ढल र फोहरमैलालाई नदी ताल र सिमसार क्षेत्रमा मिसाउने तथा विसर्जन गर्ने कार्यलाई नियन्त्रण गरिनेछ ।
- ९.३.५. फोहरमैलाको प्रकृति परिमाणअनुसार सेवा शुल्कको व्यवस्था गरी “फोहर गर्नेले तिर्ने” सिद्धान्तलाई अवलम्बन गरिनेछ।
- ९.३.६. बजारोन्मुख क्षेत्रमा फोहरमैला व्यवस्थापनका लागि आधारभूत पूर्वाधार सेवाको विकास र बिस्तार गर्दै लगिनेछ ।
- ९.३.७. फोहरमैलाको दिगो व्यवस्थापन गरी यसबाट जलवायु परिवर्तनमा हुने असरहरु न्यूनीकरण गरी राष्ट्रिय निर्धारित योगदान (National Determined Contribution) का लक्ष्य प्राप्तिसमा सहयोग पुर्याइनेछ।

रणनीति ९.४: फोहरमैला व्यवस्थापनमा नागरिक दायित्व अभिवृद्धि गर्ने।

- ९.४.१. फोहरमैलाको वर्गीकरण न्यूनीकरण र निष्कासनसम्बन्धी नागरिक दायित्व बारे सचेतना कार्यक्रमलाई अभियानको रूपमा सञ्चालन गरिनेछ ।
- ९.४.२. फोहरमैला व्यवस्थापनसम्बन्धी सचेतना अभिवृद्धिका लागि सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको अधिकतम उपयोग गरिनेछ ।
- ९.४.३. फोहरमैला व्यवस्थापनसम्बन्धी असल अभ्यासहरुको आदान प्रदान र समुदाय तहसम्म प्रचार प्रसार गरिनेछ ।
- ९.४.४. फोहरमैला व्यवस्थापनमा घरपरिवार, समुदाय, टोल विकास संस्था र अन्य सरोकारवालाको सहभागिता र सहकार्यलाई प्रोत्साहन गरिनेछ ।

- ९.४.५. स्थानीय पाठ्यक्रममा फोहरमैला व्यवस्थापनसम्बन्धी विषय समावेश गरी जनचेतना अभिवृद्धिलाई फराकिलो तथा संस्थागत गरिनेछ ।
- ९.४.६. फोहरमैलाको समग्र व्यवस्थापनमा लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणलाई मूलप्रवाहीकरण गरिनेछ ।

रणनीति ९.५: फोहरमैला व्यवस्थापनमा स्थानीय तहको जिम्मेवारी तथा भूमिका स्पष्ट गर्ने ।

- ९.५.१. फोहरमैला व्यवस्थापनमा स्थानीय सरकारको भूमिका फोहरमैला संकलन, प्रशोधन र बिसर्जनमा केन्द्रित रहनेछ ।
- ९.५.२. फोहरमैला व्यवस्थापनसम्बन्धी पूर्वाधार निर्माणमा सहलगानी र अन्य स्थानीय तहहरूबीचको समन्वयका लागि प्रदेश सरकार सँग सहकार्य गरिनेछ ।
- ९.५.३. फोहरमैलाको सङ्कलन, बिसर्जन तथा प्रशोधनको लागि आवश्यक पर्ने पूर्वाधार तथा संरचनाको निर्माण तथा सञ्चालनमा स्थानीय तहको जिम्मेवारीलाई क्रमशः कार्यान्वयनमा लगिनेछ ।

रणनीति ९.६: फोहरमैला व्यवस्थापनमा सहलगानी, साझेदारी, सहकार्य र सहभागिता अभिवृद्धि गर्ने ।

- ९.६.१. फोहरमैलासम्बन्धी ठूला पूर्वाधार तथा संरचना निर्माणमा संघ, प्रदेश र स्थानीय तहबीचको सहलगानी एवं राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय गैर सरकारी संस्थासँगको साझेदारी र सहकार्यलाई प्रोत्साहन गरिनेछ ।
- ९.६.२. फोहरमैला व्यवस्थापनमा सार्वजनिक निजी साझेदारीको अवधारणा बमोजिम निजी क्षेत्रलाई परिचालन गरिनेछ ।
- ९.६.३. फोहरमैला व्यवस्थापनसम्बन्धी नागरिक सचेतना अभिवृद्धिका लागि गैर सरकारी संस्था परिचालनमा जोड दिइनेछ ।
- ९.६.४. फोहरमैला व्यवस्थापनमा टोल विकास संस्था, युवा क्लब, महिला समूह जस्ता समुदायमा आधारित संघसंस्थाको सहकार्य र सहभागिता अभिवृद्धि गरिनेछ ।

रणनीति ९.७: फोहरमैला व्यवस्थापनसम्बन्धी अध्ययन, अनुसन्धान र सुदृढ तथ्याङ्कीय आधार तयार गर्ने ।

- ९.७.१. फोहरमैला व्यवस्थापन सम्बन्धमा नवीनतम प्रविधिको विकाससम्बन्धी अध्ययन अनुसन्धान एवं परामर्श कार्यलाई प्रोत्साहन गरिनेछ ।

- ९.७.२. फोहरमैला व्यवस्थापनसम्बन्धी अध्ययन अनुसन्धानमा प्राज्ञिक संस्थाहरूसँग सहकार्य र समन्वय गरिनेछ ।
 - ९.७.३. फोहरमैला व्यवस्थापनसम्बन्धी सूचना प्रणालीको विकास एवं सुदृढ तथ्याङ्कीय आधार तयार गरिनेछ ।
 - ९.७.४. परम्परागत ज्ञान सीप र अनुभवमा आधारित स्थानीय परिवेश अनुकूल प्रविधिको विकास तथा उपयोग गरिनेछ ।
 - ९.७.५. फोहरमैलालाई पुनः प्रयोग र प्रशोधनको माध्यमबाट ऊर्जा, प्राङ्गारिक मलजस्ता उत्पादनमूलक कार्यका लागि स्रोतको रूपमा उपयोग गर्न आवश्यक प्रविधिको विकासमा जोड दिइनेछ ।
- रणनीति ९.८. फोहरमैला व्यवस्थापनमा संलग्न निकाय तथा सरोकारवालाको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने
- ९.८.१. फोहरमैला व्यवस्थापनसम्बन्धी स्वदेशी तथा विदेशी अनुभव तथा सिकाइ आदान प्रदान गर्ने कार्यलाई नियमित गरिनेछ ।
 - ९.८.२. फोहरमैला व्यवस्थापनसम्बन्धी तालिम, अध्ययन तथा अवलोकन भ्रमणलाई नियमित रूपमा सञ्चालन गरिनेछ ।
 - ९.८.३. फोहरमैला व्यवस्थापनसम्बन्धी ज्ञान व्यवस्थापन र उत्कृत स्थानीय तहका असल अभ्यासहरूको आदान प्रदानका लागि सिकाइ केन्द्रको स्थापना र सञ्चालनलाई प्रोत्साहन गरिनेछ ।
 - ९.८.४. तालिम प्रदायक संस्थाहरूबाट फोहरमैला व्यवस्थापनसम्बन्धी विशेष तालिमहरू सञ्चालन गरिनेछ ।
 - ९.८.५. फोहरमैला व्यवस्थापनसम्बन्धी क्षमता विकास कार्यमा विकास साझेदारको सहयोग परिचालन गरिनेछ ।
 - ९.८.६. फोहरमैला व्यवस्थापनसम्बन्धी प्रविधि तथा पूर्वाधार संरचनाको डिजाइन, निर्माण र सञ्चालनमा पालिका अन्तर्गतका सहकारी संस्था एवं टोल विकास संस्थाहरूलाई गराउन सकिनेछ ।
 - ९.८.७. फोहरमैला व्यवस्थापनमा प्रत्यक्ष रूपमा संलग्न सरसफाई कर्मचारीहरूको पेसागत सुरक्षा र स्वास्थ्यसम्बन्धी मापदण्ड तयार गरी कार्यान्वयन गरिनेछ ।

११. संस्थागत संरचना

यस नीतिको लक्ष्य तथा उद्देश्य प्राप्त र संस्थागत संरचनासम्बन्धी कानूनी व्यवस्था नभएसम्म फोहरमैला व्यवस्थापन सम्बन्धमा समन्वय र सहजीकरण गर्न देहायअनुसारको फोहरमैला व्यवस्थापन स्थानीय समन्वय समितिको गठन गरिनेछः-

(क) गाउँपालिकाको अध्यक्ष	- संयोजक
(ख) गाउँपालिकाको उपाध्यक्ष	- सदस्य
(ग) प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत	- सदस्य
(घ) स्वास्थ्य शाखा, स्वास्थ्य संयोजक	- सदस्य
(ङ) योजना तथा अनुगमन इकाइ, शाखा प्रमुख	- सदस्य
(च) पूर्वाधार विकास शाखा, शाखा प्रमुख	- सदस्य
(छ) पशुपन्छी विकास शाखा, शाखा प्रमुख	- सदस्य
(ज) आर्थिक प्रशासन शाखा, शाखा प्रमुख	- सदस्य
(झ) वातावरण, सरसफाई तथा विपद व्यवस्थापन इकाइ, शाखा प्रमुख	- सदस्य सदस्य

समितिले आवश्यकताअनुसार नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार वा स्थानीय तह वा अन्य निकायका प्रतिनिधि तथा विषय विज्ञलाई बैठकमा आमन्त्रणा गरी आवश्यक राय, सुझाव एवं परामर्श लिन सक्नेछ ।

१२. नीति कार्यान्वयनमा स्थानीय सरकारको भूमिका

फोहरमैला व्यवस्थापनमा नेपाल सरकारको भूमिका नीति, कानून र मापदण्ड निर्माण, अध्ययन अनुसन्धान र प्रविधि विकास, वैदेशिक सहायता परिचालनमा केन्द्रित रहने, प्रदेश सरकारले पूर्वाधार निर्माणमा सहलगानी र स्थानीय तहहरूबीचको समन्वयको भूमिका निर्वाह गर्ने र फोहरमैलाको सङ्कलन, प्रशोधन र विसर्जन लगायत समग्र व्यवस्थापनको जिम्मेवारी स्थानीय तहको हुनेछ ।

१३. स्रोत व्यवस्थापन

फोहरमैला व्यवस्थापनको समग्र जिम्मेवारी स्थानीय तहको रहेको हुँदा यस नीतिको कार्यान्वयनको लागि आवश्यक पर्ने स्रोत सम्बन्धित स्थानीय तहको आफ्नो बजेट तथा कार्यक्रममा समावेश गरी व्यवस्थापन गरिनेछ। साथै स्थानीय तहले संघीय सरकार र प्रदेश

सरकार र अन्य दातृ निकाय मार्फत अनुदान प्राप्त गर्न सक्नेछ । प्राप्त अनुदान स्थानीय तहको ग-५.१ स्थानीय तह विविध कोष खातामा दाखिला गरी खर्च लेखाङ्कन गरिनेछ ।

१४. कानूनी व्यवस्था

यस नीतिले लिएका लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति तथा कार्यनीति सम्बन्धी व्यवस्थाहरू प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्न यस पालिकामा ऐन, नियम, निर्देशिका, कार्यविधि एवं मापदण्ड तर्जुमा गरिनेछ भने विद्यमान कानूनी व्यवस्थाहरूलाई समय सापेक्ष रूपमा संशोधन र परिमार्जन गरिनेछ ।

१५. अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

यस नीतिको कार्यान्वयनको अवस्थाको अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका लागि योजना तथा अनुगमन इकाइ र वातावरण, सरसफाई तथा विपद व्यवस्थापन इकाइ समेतको सहभागितामा आवश्यक व्यवस्था मिलाइनेछ। आवश्यकताअनुसार प्रदेश तहमा फोहरमैला व्यवस्थापन हेर्ने मन्त्रालयले सरोकारवाला समेतको सहभागितामा अनुगमन गर्न सकिनेछ ।

१६. जोखिम

फोहरमैला व्यवस्थापन सम्बन्धी ठूला पूर्वाधार निर्माणका लागि आवश्यक पर्ने स्रोत व्यवस्थापन, अन्तर निकाय समन्वय एवं जनस्तरबाट फोहरमैलाको वर्गीकरण, न्यूनीकरण र व्यवस्थित निष्कासनमा अपेक्षित समझदारी, सहयोग र सहकार्य हुन नसकेको खण्डमा यस नीतिको लक्ष्य प्राप्त गर्न कठिन हुन सक्दछ ।